

יהודה עמיטל

החיל הזה" (דברים ח', י"ב—י"ז). כלומר הבית המשותף, המכונית וכל שאר אבורי הנוחיות. אבל עדיין מותר לומר "כוחי ועוצם ידי", אם "זוכרת את ה' אלהיך, כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל".

אפשר לומר "כוחי ועוצם ידי". אבל צריך לדעת מידי מי בא הכוח הזה. "רצה בזה, כי עם היות שאמת שיש באישים סגולות מיוחדות לדבר מהדרגים, כמו שיש אנשים מוכנים לקבל החכמה, ואחרים מוכנים לשית עצות בנפשם לאסוף ולכנוס, ולפי זה יהיה אמת בצד מה שיוכל העשיר לומר, 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה'. עם כל זה, עם היות שהכוח הוא נטוע בך, זכור תזכור הכוח ההוא, מי נתנו בך ומאין בא, והוא אומרו: 'זוכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח וגוי'. לא אמר וזכרת כי ה' אלהיך נותן לך חיל, שאם־כך היה מרחיק שהכוח הנטוע באדם לא יהיה סיבה אמצעית באסיפת ההון, ואין הדבר כן, ולפיכך אמר כי עם היות שכוחך עושה את החיל הזה, תזכור נתן הכוח ההוא יתברך" (דרשות הר"ן דרוש י').

וגם בקשר לגבורה צבאית, לא המחשבה כשלעצמה של "כוחי ועוצם ידי" היא הפסולה, אלא אי־המשכת המחשבה על אודות מקור הכוח שעשה את החיל. כדאי להדגיש נקודה זו, מפני שלעיתים שומעים דיבורים צורמניים באיצטלה של אמונה, שיש בהם משום זילזול בכוח הגשק, האסטרטגיה וגבורת הלוחמים.

וזה לשון הרמב"ן ז"ל על הפסוק: "זוכרת את ה' אלהיך, כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". (דברים ח', י"ח): "וידוע, כי ישראל גיבורים ואנשי חיל ומלחמה, כי נמשלו לאריות ולזאב יטרף, ומלכי כנען במלחמה נצחו אותם. על כן אמר, אם תחשוב, כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, תזכור השם שהוציא אותך ממצרים ולא היה לך שם כוח ועוצם־יד כלל. ותזכור עוד, כי במדבר אשר אין לא־ידיך לחיות שם, עשה לך כל צרכך. אם כן, גם החיל הזה, אשר עשית בכוחך, השם הוא שנתן לך הכוח כאשר עשית אותו, ואם תשכח את השם, יכלה כוחך ושארך ותאבד, כאשר אבדו הם, וכי כל עוזבי ה' יכלו". ברור שיש להילחם נגד כל תופעה של הרגשת "כוחי ועוצם ידי" והדגשתה בכל החוגים, אבל אסור שעיקר זה ירפה אותנו ויביא אותנו לחיפוש־דרך בכיוונים זרים.

שנית, חיפשתי כיצד מסבירים חז"ל מפלות במלחמות, וכבר היו כאלה. לא מצאתי אף מאמר חז"ל התולה מפלה במחשבה של "כוחי ועוצם ידי", אך בחטאים אחרים מצאתי.

ואלה דברי חז"ל בתנחומא, פרשת חוקת: "אמר ר' יהושע דסכנין בשם

למשמעותה של מלחמת יום הכיפורים

רבי לוי: תינוקות שהיו בימי דוד, עד שלא טעמו טעם חטא, היו יודעין לדרוש את התורה במ"ט פנים טמא ובמ"ט פנים טהור. והיה דוד מתפלל ואומר: 'אתה ה' תשמרם, תצרנו מן הדור זו לעולם' (תהלים י"ב, ח'). אתה ה' תשמרם — נטר אורייתו בלבנו; תצרנו מן דרא שהוא חייב כליה. ואחר כל השבחה הזו יוצאין למלחמה ונפלין, על-ידי שהיה בהן דלטורין. הוא שדוד אומר: 'נפשי בתוך לבאים אשכבה לזהטים, בני אדם שיניהם חנית וחיצים, ולשונם חרב חדה' (תהילים נ"ז, ה'). נפשי בתוך לבאים — זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בחורה; אשכבה לזהטים — זה דואג ואחיתופל שהיו לזהטים אחר לשון-הרע; בני אדם שיניהם חנית וחיצים — אלו אנשי קעילה, שנאמר: 'ה'יסגרונני בעלי קעילה בידו' (שמואל א' כ"ג, י"א); ו-לשונם חרב חדה — אלו הויפים, שנאמר: 'בכוא הויפים... ויאמרו לשאול: הלא דוד מסתתר עמנו' (תהילים נ"ד, ב'). באותה שעה אמר דוד: 'רומה על השמים אלהים' (שם נ"ז, ו') — סלק שכינתך מביניהם. אבל דורו של אחאב, כולן עובדי עבודה-זרה היו, ועל ידי שלא היו בהן דלטורין, יוצאין למלחמה ונוצחין. הוא שאמר עובדיהו לאליהו: 'הלא הוגד לאדני את אשר עשיתי בהרג איובל את גביאי ה', ואחביא מגביאי ה' מאה איש, חמישים חמישים איש במערה ואכלכלם לחם ומים' (מלכים א' י"ח, י"ג). אם לחם, למה מים? אלא שהיה מים קשה להביא להם יותר מן הלחם. ואליהו מכריז בהר הכרמל: 'אני גותרתי נביא לה' לבדי' (שם שם כ"ב), וכל עמא ידעין ולא מפרסמין למלכא".

אלה יסודות שיש בהם כדי לסייענו בהבנת הדברים. אם מחפשים חטאים, מלמדים אותנו חז"ל, יש לחפשם בתחום זה של בין אדם לחבירו. חז"ל אמרו באלהיה-זוטא (ז'): 'ומה טיבו של ירבעם? שהוא השיב את גבול ישראל. והלא ירבעם עובד עבודה זרה היה? אלא שלא קיבל לשון הרע על עמוס הנביא...'. אין אנו יודעים בדיוק מה הם החטאים, אבל יש לחפשם כראיית חז"ל, ואל לנו להתעלם מאותם חטאים שחז"ל דיברו עליהם. הנדרש הוא: תשובה שלנו, ולא של הזולת; "לכו ונשובה אל ה', כי הוא טרף וירפאנו, יך ויחבשנו".

אך עם זאת יש לדעת, כי תכלית היסורים אינה עונש בלבד. יסורים ממרקים וגם מחנכים. יש להם מגמות חינוכיות, שיכולות להיות רחוקות לחלוטין מאותם חטאים שבגללם באה הצרה. המגמה החינוכית מעלה את האדם על דרך היסורים בתהליך של החדרת הכרה והרגשה בתחום מסוים או בכיוון מסוים. תהליך זה יכול להיות ארוך ויכול להיות גם קצר, ורק בנו תלוי הדבר.

ה.

מתוך אותה חובה של זעקה שאנחנו מצווים עליה, עולה חובה אחרת — חובת ההודיה. זעקים ומתריעים וצמים — אומר הרמב"ם — וכשבאה תשועה וגשמים יורדים, אומרים הלל לקב"ה. בעוונותינו הרבים, אין הכרת התודיה מורגשת במלוא חיובה, ומכל מקום לא בעורף. עלינו לדעת, שהיתה כאן תשועה גדולה ביותר, על אף הקרבנות והכאב הגדול, ואנחנו חייבים להודות. אילו ידענו את גודל התשועה, היינו חשים את היסוד המשיחי של התשועה הזאת, ועל כך עוד נעמוד לקמן. קרה מה שקרה, ונכנסנו למלחמה זו ללא תחושה של סכנה. הכל היו בטוחים שצה"ל יצח. אלה אמרו: צה"ל חזק; אלה הוסיפו: בע"ה צה"ל חזק; אבל תחושת סכנה לא היתה. על כן אין חשים את גודל התשועה, אלא אותם אנשים שחשו על בשרם את הסכנה הגדולה.

המשנה אומרת: "בכל מאוּך — בכל מידה ומידה שהוא מוּדד לך, הוּוּ מודה לו במאד מאד" (ברכות פרק ט', ה'). וההלכה אומרת (או"ח רכג, ב'): "מת אביו — מברך, 'דיין האמת', היה לו ממון שיורשו, אם אין לו אחים מברך גם כן, 'שהחיינו', ואם יש לו אחים, במקום 'שהחיינו' מברך 'הטוב והמטיב'". וזאת ההלכה. גם כאשר הכאב גדול, גם כאשר ספרו משפחות משפחות, הזעקה אינה משכיחה את תוכת ההודיה. ותו"ל אמרו (ילק"ש ח"ב תי"ד): "הבאתי עליכם את הטובה — תתנו הודיה; הבאתי עליכם את היסורים — תתנו הודיה. וכן דוד אומר: 'כוס ישועות אשא, ובשם ה' אקרא. צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא'".

ו.

מלחמה זו היא מלחמת מצווה משתי בחינות. ראשית, מצד "עזרת ישראל מיד צר" (רמב"ם). צה"ל ערוך למלחמה נגד צבא צורר הרוצה להשמידנו, "ומצווה על כל ישראל שיכולים לבוא ולצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד העכו"ם" (רמב"ם). שנית, מלחמה על ארץ-ישראל גם ללא סכנת השמדה היא מלחמת מצווה. ונלחמים על ארץ ישראל גם כאשר נלחמים במצרים. הרמב"ם פוסק (הל' מלכים פ"ה, ה"ח) בעקבות הירושלמי: "מותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרמקטיא ולכבוש הארץ". אמנם יש שתי גירסאות בדבר, והאחרת היא: ולכבוש ארצות אחרות, אבל הגירסה בירושלמי היא: "לכבוש הארץ", וממנה שאב הרמב"ם את דבריו. כל מלחמה בישראל היא מלחמה על ייחוד ה'. ידועים דברי הרמב"ם:

למשמעותה של מלחמת יום הכיפורים

"ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה, ישען על מקוה-ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל ייחוד ה' הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפף, ולא יירא ולא יפחד, ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זכרונו מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה. וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו, עובר בלא תעשה, שנאמר: 'אל ירך לבבכם, אל תראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם', ולא עוד, אלא שכל דמי ישראל תלויים בצווארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר: 'ולא ימס את לבב אחיו כלבבו'. והרי מפורש בקבלה: 'ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם'. וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד, ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נוק ולא תגיעוהו רעה ויבנה לו בית נכון בישראל ויוכה לו ולבניו עד עולם ויוכה לחיי העולם הבא" (הל' מלכים פ"ו הט"ו).

ישנה מצווה מיוחדת — לידע שעל ייחוד ה' הוא עושה. אבל הידיעה אינה משנה את טיבה של המלחמה, שנעשית על ייחוד ה', בין שהגוטל חלק בה מכיר בכך, ובין שאינו מכיר.

ישראל מייצג בעצם קיומו את הרעיון האלוהי של ייחוד ה' ודרכי ה' של צדקה ומשפט. נצחון ישראל פירושו נצחון הרעיון האלוהי, וכן חס ושלום להיפך.

"אתם עדי גאום ה' ואני אל", רק חז"ל יכולים לבטא את הדברים בצורה חריפה כזאת (ילק"ש ח"ב תנה): "בית ישראל, כשאתם עדי — אני אל, וכשאין אתם עדי — כביכול, איני אל". חז"ל אומרים (ילק"ש ח"ב תקעו): 'צדיק ונושע'; צדיק ומושיע אין כתיב כאן, אלא צדיק ונושע. אמר ר' אבהו: שלך ושלנו הגאולה. 'אראנו בישיע אלוקים'; בישיע ישראל לא נאמר, כי אם בישיע אלוקים".

מלחמתם של הגויים היא מלחמה נגד ה'. אך לפי שאינם יכולים להילחם נגד ה', הרי הם נלחמים נגד ישראל. אומרים, ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת' — שאם היו יכולים לחתור את הרקיע ולעלות למעלה היו עושים. יצתה פיתוחיה יחד, בכשיל וכילפות יהלומין' — ביקשו לעלות לשמים ולא יכולו, ועשו עמך מלחמה בארץ. 'שלחו באש מקדשך' — ובשביל שלא יכלו לשלוט בשמים שלטו בארץ" (שוחר טוב ע"ד).

מלחמה על ארץ-ישראל היא מלחמה על ירושלים. סיפורי פעם את הסיפור, שעתה ניתן לו אישור מפיו של אותו צורך, הסנין הייכל. אחד הדיפלומאטים החשובים, ביקר לפני שש שנים אצל שליט מצרים. אחרי כן

היהוה עמיטל

בא לירושלים ואמר לראש העיריה: "דע לך, הבעיה העיקרית היא ירושלים. לא התעלה, לא סיגי ולא שארם א־שייך, רק ירושלים!" אמר ראש העיריה: נדהמתי, גם אצלו? גם במצרים?" אמר לו: "כן, רק ירושלים היא הבעיה, וגם אצל המצרים".

רק מלחמה נגד היהדות ונגד ירושלים, היתה יכולה לאחד את כל ארצות ערב, שרק תמול־שלושם איש את רעהו חיים בלעו. לכן לא חזו את התופעה הזאת המוחות המבריקים ביותר של מבשרי הציונות המדינית. הם מעולם לא הביאו בחשבון, שתקומת מדינת ישראל תהיה כרוכה במלחמה עם כל ארצות ערב. שום מדינאי יהודי ושום מדינאי גוי, לא העלו על דעתם, שכל ארצות ערב תתאחדנה למען פיסת־ארץ כה קטנה. אך הם שכחו, כי מלחמתם היא נגד ירושלים, ונגד ירושלים יש גיהאד. הדבר בא לידי ביטוי נשגב ביותר בעובדה שהמלחמה פרצה ביום הכיפורים, ביום קדוש ונשגב זה, שכן זו מלחמה נגד היהדות, מלחמת ה'. ואין יום שמבטא יותר את המיוחד שבישראל, את הקשר שלו אל אביו שבשמים, מאשר יום הכיפורים.

זאת ועוד, מלחמתם של הגויים היא בעיקר נגד היהודים היפים, יהודי יום־הכיפורים: "ומפני שייחד אותנו הבורא במצותיו ובחוקותיו והתבארה מעלתנו על זולתנו בכללותינו במשפטיו, שנאמר: זמי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים, קינאונו עובדי עבודה־זרה כולם על דתינו קנאה גדולה, וילחצו מלכתיהם בשבילה לערער עלינו שטנה ואיבה, ורצונם להלחם בה' ולעשות מריבה עמו, ואלוקים הוא ומי ירב לו" (אגרת תימן). "שחורה אני ונאווה" — שחורה אני כל ימות השנה, ונאווה אני ביום הכיפורים" (שיר־השירים־רבא).

הדברים הללו אמורים, כמובן, ביחס לכל מלחמה. כאשר אנחנו מדברים על מלחמה, יש לראות את הדברים ראייה תנ"כית ואת המלחמה הזאת במימד משיחי. עצם תופעת המלחמה היא תופעה תנ"כית. כל אלפיים שנות גלותנו לא ידענו מלחמה. ידענו צרות רבות ורעות, אך מלחמה לא ידענו. היתה התרגשות רבה מההתקוממות בגיטו וארשה, אך מרד הגיטו היה מלחמת יאוש. מלחמת קוממיות, מלחמה כפי שהרמב"ן אומר: "זרדפו מכם חמשה מאה, יתן בליבם אומץ של גבורה להילחם". זוהי תופעה של החלק הראשון שבפרשת בחקותי. בגלות אין מלחמה, המציאות של הגלות היא "והבאתי מורכ בלבבם"; כל עלה נידף יפחיד אותם.

למשמעותה של מלחמת יום הכיפורים

במלחמה יש לראות את המימד התנ"כי. התנ"ך מלא מלחמות, אך הואיל ולא עסקנו במלחמות, לא שמנו לב אליהן. משה רבינו, בימיו האחרונים, דיבר אל כל השבטים. על מה דיבר? על מלחמות ועל נצחונות בהן: "כי ראו בני ישראל את משה ואל יצאו... וזאת ליהודה... שמע ה' קול יהודה... ועור מצריו תהיה". דיבר על תורה: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", ומיד "ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה, מחץ מתנים קמיו ומשנאויו מן יקומו". המילים האחרונות של משה רבינו ע"ה רעיא מהימנא: "אשריך ישראל, מי כמוך עם נושע בה, מגן עוזך ואשר חרב גאותך, ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך". מזמורי תהלים מקבלים משמעות שאינה חדשה להם; הם שבים ומקבלים את משמעותם הראשונה, שהרי דוד מלך ישראל עשה מלחמות.

אסור להסתכל על מלחמה זאת כדרך שהסתכלנו על הצרות בימי הגלות. עלינו לראות את גודל השעה, במימד התנ"כי שלה, והיא יכולה להיראות רק באספקלריה משיחית. אם חוזרים ונושמים אחרי אלפיים שנות גלות אווירה תנ"כית, הדבר אפשרי רק מתוך אורו של משיח.

סיפר לי אחד מראשי הישיבות שהוטל עליו ללכת אל משפחה שכולה ולהודיעה על נפילת הבן במלחמה. לאחר ההלם הראשון, משעברה כמחצית השעה, אמר האב: "עברתי את השואה, שכלתי בה אשה וחמישה ילדים, שלא זכו אפילו להגיע לקבר ישראל. בני זה זכה להיוולד בארץ-ישראל, לחיות בה, ללמוד בה, למסור את חייו למענה ולהגיע לקבר ישראל. בכל זאת קצת התקדמות".

אין אדם נתפס על צערו. אני לא הייתי אומר "קצת התקדמות". אולם יכולני להעיד, כי בימי נעורי, כשהיינו נתונים בעיצומה של השואה, היה חלומנו היותר-מתוק, שאם נגזר עלינו להיהרג, נפול לפחות במלחמה בארץ-ישראל.

ת.

את מלחמת יום הכיפורים יש לראות במימד משיחי משלושה היבטים: (א) המלחמה פרצה על רקע תקומת מלכות ישראל: "ה' מלך ירגזו עמים" — ואמרים חז"ל (ילק"ש ח"ב תתנב): כשישראל נגאלים, כשישראל מתחילים לכוון מלכות — אומות העולם נרגזים. כל זמן שישראל בגלות — אומות העולם יושבות בשלוה, הן אינן רוגזות. ואמרים חז"ל, שכך משיב להם הקב"ה: "כמה שלטונות שלטו מכם ולא כעסו בני, ועכשיו אתם כועסים? אף אני אכעס כעס שאין בו רצון, שנאמר: 'ה' מלך ירגזו עמים'".

יהודה עמיטל

ואף בספרי נאמר, כי גם לעתיד לבוא תחזור אותה תופעה שהיתה ביציאת מצרים: "שמעו עמים ירגזון"; שכן הגויים חשים כי קרוב יום אידם, ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ". אלה הם פרפורי גסיסה שלהם. זהו המוקד של המלחמה: הגויים נלחמים על עצם קיומם כגויים, כטמאים. הרשעה נלחמת את מלחמת קיומה. היא יודעת כי במלחמות ה' לא יהיה מקום לא לשטן ולא לרוח הטומאה. מלחמה זו, שבאה על רקע תקומת מלכות ישראל, היא שמקנה לה את המימד המשיחי.

(ב) השתתפותן של כל מדינות העולם במלחמה, אף היא באה מכוח המימד המשיחי שלה. לא זו בלבד שארצות ערב כל כך רבות משתתפות בה, אלא שהמלחמה קשורה לכל אחת ואחת מאומות העולם — למעצמות על, לתת-מעצמות ולמדינות קטנות, ולכל המדינות הצורכות נפט. "המו גויים, מטו ממלכות". שינויים מפליגים נוצרים ויווצרו בגלל המלחמה הזאת, כל המבנה המדיני מתפורר. שינויים טכנולוגיים ייווצרו עקב חיפוש תחליפים לנפט. האליל של תרבות המערב — הטכנולוגיה — נאבק על עצם קיומו, וכל זה בעקבות המלחמה. יש מפולת תרבותית-מוסרית של כל התרבות הנוצרית המערבית. דיבורים על אחוות עמים ועל סולידאריות בין-לאומית — מתגלים כריקים חסרי שחר. האנוכיות מתגלה בכל מערומיה. דבר לא יצליח לכסות על התפרסותם של אדירי-עולם לפני קיקיונים תרבותיים ומוסריים, לפני עריצי ארצות שמשטר עבדים שולט בהן ועלטה שמלפני ימי הביניים שוררת שם. כל הדברים הללו, מפקיעים את המלחמה מן המימד המקומי והומני ומשווים לה את המימד המשיחי, את המימד ההיסטורי המהפכני. "המו גויים, מטו ממלכות, נתן בקולו תמוג ארץ. ה' צבאות עמנו, משגב לנו. אלהי יעקב סלה" (תהילים מ"ו ז-ח).

(ג) התשועה הגדולה, שלפי שעה עדיין מעטים בלבד מכירים בה, רק מלחמות מועטות בתולדות ישראל היו מלחמות מעטים-נגד-רבים כמלחמה שהיתה הפעם. תמיד הדגמנו מלחמת מעטים נגד רבים, במספר התושבים שבמדינת ישראל מול מספרם בכל ארצות-ערב. אולם בחזית, בגיזרה המסויימת, לא היה יחס כוח כזה. הפעם עמד טאנק אחד מול מאה טאנקים. יחס של אחד למאה, לא היה קודם לכך. ואם נוסיף לכך את הנשק הרב של האויב ואת המצב האומלל שבו התחלנו את המלחמה — אותם מחדלים שעליהם מדברים ועוד ידברו — ואחרי כל זה הגענו למה שהגענו, הרי זה היה ממש על פי צו מלמעלה. שכן אילמלא נבלם האויב בצפון ובדרום, יכול היה להמשיך לדהור, ובכל מקום היה שורף ומכלה.

למשמעותה של מלחמת יום הכיפורים

אם נשוחח עם לוחמים ונאזין לסיפוריהם של מפקדים בכירים — סיפורים שסיפרו כאשר ליבם היה עדיין פתוח עקב הזעזועים שבאו אחרי המלחמה — נבין, כי תשועה בשיעור שהיתה במלחמה הזאת, יש בה צד של ניסים גדולים, שנותנים לה את המימד המשיחי. לא בכך היינו רגילים בכל תקופה אחרת. אין זה מסוג הישועות שהיינו זוכים להן בגלות. כאן מדובר בתשועות שהנביאים ניבאו עליהן ושחז"ל דיברו עליהן. רק בעונותינו הרבים, עדיין לא חדרה ההרגשה ללבבות.

שלושת הדברים הללו: המלחמה שבאה על רקע תקומת ישראל, האוניברסאליות של המלחמה והמימדים של התשועה הגדולה — ולכך ניתן לצרף גם את העובדה שמלחמה זאת פרצה ביום הכיפורים — הם שנותנים למלחמת יום הכיפורים את המימד המשיחי.

ט.

נשוב לשאלות ששאלנו בראשית דברינו, בקשר למשמעותה של מלחמה זו, על חופעותיה המעציבות, ואתחלתא-דגאולה. נבדוק, מה מקומן של מלחמות בתקופה של אתחלתא-דגאולה. כלום באות המלחמות רק לפני כינון מלכות ישראל, או שמא גם אחרי תקומתה? ואם היו צפיות מלחמות גם אחרי כינון מלכות ישראל, תצוץ השאלה: האם המלחמות באות אך ורק למען כיבוש הארץ, או שמא יש להן גם מטרת אחרת? ננסה לברר, כיצד ניתן לשלב את המלחמה הזאת בתהליכי הגאולה.

ראש לכל נקדים ונאמר: כל מה שנוגע לתקופת הגאולה ולתקופת המשיח, אין אנחנו יודעים בהם, ואין אנחנו מתיימרים לדעת את פרטי הדברים לגביהם.

אומר הרמב"ם: "וכל אלו הדברים וכיוצא בהן, לא יידע אדם איך יהיו עד שיהיו. שהדברים שתומים הן אצל הנביאים. גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו, אלא על פי הכרע הפסוקים. ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו. ועל כל פנים, אין סידור הוויות הדברים הללו ולא דקדוקיהן עיקר בדת. ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות ולא יאריך במדרשות האמורים בעניינים אלו וכיוצא בהן, ולא ישימם עיקר, שאינם מביאים לא לידי יראה ולא לידי אהבה, וכן לא יחשב הקיצין, אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר, כמו שבארנו" (הלכות מלכים פרק י"ב, ב').

שואלים על הקשר בין אתחלתא-דגאולה לבין המלחמות. הגמרא (במסכת מגילה י"ז) אומרת: "מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא" — עצם המלחמות הם אתחלתא דגאולה. הרמב"ם (הל' מלכים י"א, ד') נותן סימן לזהותו

יהודה עמיטל

של המשיח: "ואם יעמוד מלך מבית דוד, הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה' — הרי זה בחזקת שהוא משיח". הרי שאחר כינון מלכות בית דוד, יהיה על המלך להילחם מלחמות ה'.

במדרש (רות־רבה ה') נאמר: "גושי הלום ואכלת מן הלחם וטבלת פתך בחומץ"; 'גושי הלום' — קרבי למלכות; 'ואכלת מן הלחם' — זו לחמה של מלכות, 'וטבלת פתך בחומץ' — אלו היסורין". כבר אוכלים מלחמה־של־מלכות, ואף על פי כן, טובלים אותה בחומץ, ביסורים.

מלחמות גוג ומגוג, מתי היא באה?

"בן אדם, שים פניך אל גוג ארץ המגוג, נשיא ראש משך ותובל, והנבא עליו... ושובבתיך ונתתי חחים בלחיך, והוצאתי אותך ואת כל חילך, סוסים ופרשים, לבושי מכלול כולם, קהל רב, צנה ומגן, תופשי חרבות כולם... מימים רבים תפקד, באחרית השנים תבוא אל ארץ משובבת מחרב, מקובצת מעמים רבים, על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד, והיא מעמים הוצאה, וישבו לבטח כולם... ואמרת אעלה על ארץ פרוות, אבוא השקטים ישב לבטח, כולם יושבים באין חומה, ובריח ודלתים אין להם" (יחזקאל ל"ח). תקופה של יושבים לבטח, של קיבוץ גלויות. נזכור את דברי הגר"א, כי מלחמת גוג ומגוג בתקופתנו מתפצלת למלחמות קטנות. הוא מצטט את המדרש: "משל למלך שנשבע לזרוק אבן על בנו. לימים נתפייס המלך על בנו, אמר: איני יכול לבטל את דברי. מה עשה? שבר את האבן לחתיכות וזרק על בנו". אמר הגאון: בזכות התפלות, בזכות היסורים ובזכות כל שתיקנו גדולי ישראל — מלחמת גוג ומגוג מתפצלת. וכל זה אחרי תקופה של ביטחון.

בזכריה נאמר (י"ב, ג', ט"ז—י"ב): "והיה ביום ההוא, אשים את ירושלם אבן מעמסה לכל העמים; כל עומסיה שרוט ישרטו, ונאספו עליה כל גויי הארץ... והיה ביום ההוא אבקש להשמיד את כל הגוים הבאים על ירושלם. ושפכתי על בית־דוד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים, והביטו אלי את אשר דקרו, וספרו עליו כמספד על היחיד, והמר עליו כהמר על הבכור. ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדרמון בבקעת מגדון, וספרה הארץ משפחות משפחות לבד".

ואומר חרד"ק: "אחר־כך אמר שאם יודמן שידקרו אחד מהם במלחמה, ואפילו הדיוט שבהם, תימה גדולה יהיה להם, היאך יהיה דבר זה, ויחשבו אותן שהוא תחילת ירידה והכנעה נגד אויביהם. כמו שעשה יהושע, כאשר היכן אנשי העי מישראל שלושים ושישה איש. אמר: "אתה ה'", ואמר:

למשמעותה של מלחמת יום הכיפורים

"מה אומר אחרי אשר הפך ישראל עורף לפני אויביו": כן "יהיה עניינם עתה, אם יראו שידקרו מהם אפילו אחד — יתמהו".
זוהי התופעה והתחושה של "זספדו משפחות משפחות".
יש דברים שקשה לתפוס אותם, ועוד יותר קשה לעכל אותם. בשורת "בדמיך חיי" היא מאותם הדברים שהקב"ה בעצמו, כביכול, מרגיש שאין ישראל מסוגלים לתפוס אותה. האמנם "בדמיך חיי"? וכי יש ניגוד גדול יותר משפיכת דם וחיים? האמנם כך זה חייב להיות? והקב"ה חוזר על אמירתו פעם שנייה: 'ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך, ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי' (יחזקאל ט"ז, ו').

אחרי כינון מלכות ישראל תבוא, איפוא, מלחמה — אולי מלחמות — והמקורות מדברים על מלחמה אכזרית. איננו יודעים את פרטי הדברים, אך חז"ל מדברים על ארבעים וחמישה יום. איננו יודעים את משמעותם של הפרטים, אבל אנחנו יודעים שתהא זו תופעה ארעית בלבד. "כגואל הראשון כך גואל האחרון" — אומרים חז"ל (ילק"ש ח"ב תקיח). וגם אצל הגואל הראשון נשאלה השאלה: "למה הרעתה לעם הזה?" (שמות ה', כ"ב). "קול דודי הגה זה בא, מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות. דומה דודי לצבי" (שיר-השירים ב', ח' ט'). "דומה דודי לצבי" — מה צבי זה נראה וחוזר ונכסה, כך גואל האחרון נגלה להם וחוזר ונכסה מהם" (שהש"ר, סדר א', תרנא כ"ב).

יש שעות של איתגליא וישנן שעות של איתכסיא. בגלל קפלי הקרקע אין רואים את הצבי, אבל הוא מוסיף לרוץ. כך אנחנו מקובלים מהגאון: בישראל אין חזרה לאחור בתקופת שיבת-ציון. מכל צרה תבוא ישועה. המלחמה על ירושלים שהגביאים דיברו עליה, יכולה להיות גם בתעלת-סואץ וגם במוסקבה. במלחמה מודרנית אין גלחמים על העיר, אלא גלחמים ממרחק גדול, כשם שארצות הברית נלחמת את מלחמתה כאן או בוויאטנאם. "ונלכדה העיר" (זכריה י"ד, ב') — אפשר שהכוונה ללכידת קו התעלה או נפח שברמת הגולן. כי מבחינה מסוימת, כשגלכדו הרמה וקו התעלה, היתה חרדה: אכן, הדרך פתוחה לירושלים!

יא

נשאל: לשם מה באה המלחמה הזאת? מה יש לכבוש? לשם מה באה מלחמת גוג ומגוג? לשם מה מביאים ארצות לא ידועות, רחוקות, מצפון,

למען כיבוש הארץ? אחרי כניון מלכות ישראל, יכולה להיות למלחמה משמעות אחת בלבד: צירופה, זיקוקה וליבונה של כנסת-ישראל. כלומר, לזעזע את כנסת-ישראל כדי לצרף אותה. ואכן, זעזוע גדול עובר עליה. איננו מדברים על אותם מאות ואלפים שיחיו, שעמדו בשערי המוות וראו ניסים, והתחילו להתפלל ולהניח תפילין. בודאי, כל הדברים הללו מצטרפים; בודאי יש להם מקום גדול בשמים. ודאי וודאי שיש להם מקום גם מבחינת התפתחותה של כנסת ישראל, גם אם תופעה זו ארעית. אבל מדובר כאן בתהליכים פנימיים של כיווני מחשבה וכיווני רגשות, אשר עדיין רק אפס קציהם אנחנו רואים.

זהו תהליך כמתואר בהושע (ב, ט'): "ורדפה את מאהביה ולא תשיג אותם, ובקשתם ולא תמצא, ואמרה: אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי או מעתה". זהו תהליך ארוך. כאשר כל העולם מתנכר, כאשר "ורדפה את מאהביה ולא תשיג אותם" — יבוא החיפוש אחר זהות עצמית: מה בעצם כוחנו, כאשר אנחנו עומדים מול העולם כולו? תבוא התכנסות אל עצמנו: מה נותן את התקווה ואת הבטחון שישראל תוסיף להתקיים? זה יחייב את החיפוש ואת ההתכנסות פנימה; חיפוש טעם לסבל היהודי, להבנת פשר המלחמות הללו ויעודנו. ומכאן תבוא הוודאות עם העם היהודי בחיפוש דרך הייחוד היהודי ויבוא תהליך של הכרת ההבדל בין ישראל לעמים. זהו תנאי ראשון לכל עלייה רוחנית.

נראה לי, כי במלחמה זאת זכיתי להבין את שיטתו של הרמב"ן, בספרו "תורת האדם", שאין מספידין הרוגי מלכות. הגמרא (סנהדרין י"א) מספרת לנו שביקשו חכמים לספוד גם לרבי יהודה בן בבא באותו הספד גדול: "הי חסיד, הי ענין, תלמידו של הלל, אלא שנטרפה שעה, שאין מספידין על הרוגי מלכות". רש"י וכל הראשונים מפרשים, שאין מספידין מפני אימת המלכות, המלכות תשמע שמספידים את מי שהוציאה להורג, ותוסיף צרות. לכן הספד על הרוג מלכות תלוי במצב — אם קיימת אימה או לא.

הרמב"ן קבע להלכה שאין מספידין. הבית-יוסף מקשה עליו: וכי משום שנהרגו על ידי מלכות אין מספידים עליהם? הרי הגמרא (סנהדרין מ"ז) אומרת: אפילו רשע שנהרג ברשעו נחשב כחסיד, "כיון דלאו כי אורחיה קמית — הויא ליה כפרה". וכן "הרוגי מלכות, כיון דשלא בדין קא מיקטלי — הויא להו כפרה". הרי בשעה אחת קונה את עולמו. אבל כאשר, בעוונותי הרבים, חייב הייתי להספיד חבר, ועוד חבר, ועוד חבר, ה' יקום דמם, הרגשתי לבטים. מיטלטלים אנחנו מכאבו של יחיד לכאבו של ציבור, ואיך אבוא להספיד יחיד מתוך כלל היחידים שנפלו, אשר זכו כולם למד-

למשמעותה של מלחמת יום הכיפורים

ריגות הגבוהות ביותר, ומי יכול לעמוד במחיצתם? דומה, שכאן הבנתי את שיטתו של הרמב"ן. איך אפשר לדבר על ר' יהודה בן בבא — "הי חסיד הי ענו" — כאשר יחד עמו נהרגו אחרים שכולם חסידים וענווים? ואף-על-פי-כן, אין הלכה כרמב"ן, ונחה דעת.

אולי יש עניין מיוחד להספיד יחידים, כדי להחדיר הכרה מסוימת אצלנו. שכן, אין כאן שאלה מספרית. אין מדברים על מספרים, אלא על עולמות, על כל אחד שהיה עולם בפני עצמו, כדי להגדיל את החברה: מה בין בני לבין בן חמי? כלומר, מהו ההבדל בין ישראל לעמים; איך מתייחס ישראל לחיי נפש של יחיד ואיך אנו דואגים לשבויינו; וכנגד זה — כיצד אויבינו מדברים על מיליוני קרבנות. ישנה מעלה דווקא בהספד על יחיד, כי חלק מן הלקח שצריך להפיק מהמלחמה הוא, שאכן יש ערך ליחיד, ויש הבדל בין ישראל לעמים כהבדל בין האור לחושך. חז"ל דרשו: 'כשושנה בין החוחים' — כל קוץ שדוקל את השושנה מגביר את ריחה". יסורים מגלים את עצמותה של כנסת-ישראל, והוה פשוטו ועומקו של "בדמיון חיי, בדמיון חיי".

יב

בתקופה זו אנו זקוקים לאמונה גדולה, לבטחון גדול ולעצבים חזקים. עד היכן הדברים מגיעים, נוכל ללמוד משאול המלך. אחר ששמואל משח את שאול למלך, ציווהו (שמואל א' י', ח'): "וירדת לפני הגלגל, והנה אנכי ירד אליך להעלות עלות לזבח ובחי שלמים, שבעת ימים תוחל עד בואי אליך, והודעתי לך את אשר תעשה.

שאל המלך נקלע למצב הרבה יותר גרוע משהיינו אנו ערב מלחמת יום הכיפורים: "ויהיו עם שאול אלפים במכבש ובהר בית-אל; ואלף היו עם יונתן בגבעת-בנימין, ויתר העם שלח איש לאהליו".

ציודם היה, כנראה, אבנים ומקלות, כפי הנאמר שם: "וחרש לא ימצא בכל ארץ-ישראל, כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים חרב או חנית... והיה ביום מלחמת, ולא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אשר את שאול ואת יונתן, ותמצא לשאול וליונתן בנ". כנגדם נאספו פלישתים "להלחם עם ישראל שלשים אלף רכב וששת אלפים פרשים, ועם כחול אשר על שפת הים לרוב... ואיש ישראל ראו כי צר לו, כי נגש העם, ויתחבאו העם במערות ובחוחים ובסלעים ובצריחיים ובכרות. ועברים עברו את הירדן ארץ גד וגלעד, ושאלו עודנו בגלגל וכל העם חרדו אחריו" (שמואל א' י"ג).

כך נשאר שאול עם שש מאות איש בלבד, אחרי שהאחרים ברחו ממנו מול שלושים אלף רכב, ששת אלפים פרשים וח"ר כחול הים. מה יכול עוד שאול לעשות? — להתפלל! "ויאמר שאול: הגישו אלי העולה והשלמים, ויעל העולה. ויהי ככלתו להעלות העולה, והנה שמואל בא, ויצא שאול לקראתו לברכו. ויאמר שמואל: מה עשית? ויאמר שאול: כי ראיתי כי נפץ העם מעלי, ואתה לא באת למועד הימים ופלשתים נאספים מממש. ואומר: עתה ירדו פלשתים אלי הגלגל, ופני ה' לא חליתי" (שם).

גוואלד, עוד לא התפללתי! והוא מוסיף "ואתאפק" — ותרג אונקלוס: התחזקתי — "ואעלה העולה". שבעה ימים החזיק בכל כוחותיו הנפשיים עם שש מאות איש מצויידיים במקלות ובאבנים, וברגע האחרון איבד את עצבו והתפלל. אבל זוהי תפילה מתוך יאוש.

"ואעלה העולה, ויאמר שמואל אל שאול: נסכלת, לא שמרת את מצות ה' אלהיך אשר צוד, כי עתה הכין ה' את ממלכתך אל ישראל עד עולם. ועתה ממלכתך לא תקום, בקש ה' לו איש כלבבו ויצוהו ה' לנגיד על עמו, כי לא שמרת את אשר צוד ה'".

כושר עמידה ועצבים חזקים כאלה, הם הגדרשים מן המנהיגים. יש להתחזק באמונה ובבטחון, כפי שנאמר בסוף שירת האוינו: "כי אשא אל שמים ידי, ואמתי חי אנכי לעולם. אם שנותי ברק חרבי ותאחו במשפט ידי, אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלים. אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר, מדם חלל ושביה, מראש פרעות אויב". הספרי אומר: "ממה שעשו בשבוי עמי". "הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום, ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו".

יג

מצווים אנו להיות עם האמונה, שאין נסיגה מאז תחילת שיבת-ציון. הסתרות ארעיות ישנו, אבל נסיגה אין. כל הדרכים הסלולות והבלתי-סלולות מובילות לגאולת ישראל.

"לדעת מראש, כי אתחלתא-דגאולה באה בדרך תבלים ונעימים, כמרומז בפסוק 'תבלים ליוסף'. היא באה במידת הדין באיתערותא דלתתא. עקבות משיחא באים בתבלים ולפעמים גם בעקיפין, אך מצד שני באה לעומתה מידת החסד, בחינת יישת יד ימינו על ראש אפרים'. לדעת מראש, כי בעקבות משיחא — מכל צרה יוצא ישועה, והישועה באה מתוך צרה, על פי הכתוב: 'ועת צרה היא ליעקב, ממנה יושע', אשר על זה אומר רבנו הגר"א בחבוקק, בביאורו על הפסוק 'אנוח ליום צרה', שזה נאמר על משיח

למשמעותה של מלחמת יום הכיפורים

בן יוסף. לדעת מראש, כי ארץ ישראל נקנית ביסורים. אבל בזה היא נקנית ממש. עקבות משיחא באות בהפרעות ומכשולים מצד שרו של עשו, וגם על-ידי ארמילוס שר הערב-רב, אבל בסופו נופל ביד שרו של יוסף, כדאיתא במדרש תנחומא (כי תצא), בעזרתו של משיח בן דוד, בחינת יהודא מציל את יוסף. אף מעו יצא מתוק ופועל ידינו ירצה ה'. ולכן, חלילה לנו לסגת אחור במשהו, אם יהיה, ח"ו, איזה קושי, איזה מכשלה בדרך עבודתנו, ולהיות בטוחים כי דווקא ממנה יעקב יושע, ומן המיצר נגיע למרחביה" (קול-התור פ"א י"ג).

"נאמן אתה הוא ה' אלהינו ונאמנים דברך, ודבר אחד מדברך אחור לא ישוב ריקם" — דבר אחד מדברך!

"כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב, כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה, ונתן זרע לזרע ולחם לאוכל. כן יהיה דברי אשר יצא מפיו, לא ישוב אלי ריקם, כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתיו" (ישעיה נ"ה, י"י"א).

באמונה כזאת יש לחיות. וכל מי שבא במגע עם בן-תורה צריך שישאב אמונה מעצם הפגישה עמו. אמונה צריכה לקרון ממנו, ועליה להקרין אל נפשו של כל אחד. ונסיים בדברי הנביא: "קרבתי צדקתי לא תרחק, ותשועתי לא תאחר, ונתתי בציון-תשועה לישראל תפארתי" (ישעיהו מ"ג, י"ג).